

MI LÁTTUK...

Ami kezdettől fogva volt, amit hallottunk, amit szemünkkel láttunk, amit megfigyeltünk, amit kezünkkel is megtapintottunk, azt hirdetjük az élet igéjéről. Mert megjelent az élet, mi pedig láttuk, és bizonyosságot teszünk róla, és ezért hirdetjük nektek is az örök életet, amely azelőtt az Atyánál volt, most pedig megjelent nekünk. Amit tehát láttunk és hallottunk, azt hirdetjük nektek is, hogy nektek is közösségetek legyen velünk: a mi közösségünk pedig közösség az Atyával és az ő Fiával, a Jézus Krisztussal. Ezt azért írjuk meg nektek, hogy örömünk teljes legyen. 1Jn 1,1-4

Azt, hogy a Biblia Istentől ihletett könyv, tehát hogy a bibliai könyvek íróit Isten Lelke vezette munkájukban, észérvekkel nem lehet bebizonyítani. Ezt a hívő ember a hitével fogadja el, és tapasztalja folyamatosan. Azt viszont, hogy a Biblia mint könyv hiteles, tartalma megbízható, tudományos módon is lehet és kell bizonyítani. Erre tegyük most egy kísérletet, annál inkább, mert a történelem során újra és újra kétségbe vonják a Szentírás hitelességét és megbízhatóságát. Az ő ellenség romboló szándéka miatt fontos, hogy el ne higgyük, ami ebben a könyvben van. Minden mást, akármilyen badarságot, könnyen és azonnal, kritikátlanul és felszínesen elhiszünk, de ami a Bibliában van, azt újra és újra meg kell kérdőjelezni e szerint a törekvés szerint.

Ezért fontos, hogy legalább egyszer rászánjunk egy vasárnapot és megvizsgáljuk: mit tudhatunk a Biblia hitelességéről? Egy ókori írásmű hitelességének három kritériumát szokták általában felsorolni:

Az első és legfontosabb, hogy a benne foglalt események megtörténe után mennyivel foglalták azokat írásba. Tehát nem mindegy, hogy a mai nap élményeit ma este írom le, vagy ha még élek, húsz év múlva megpróbálok visszaemlékezni, mi is volt 2007. június havában? Nyilván az a hitelesebb, amit ma, minél közelebb az események megtörténehez foglaltam írásba. Fontos, hogy a Bibliában leírt események megtörténe után mennyivel írták le azokat.

A másik kritérium az szokott lenni, hogy az első leírástól számítva mikor keletkezett az a legrégebbi kézirat, ami a birtokunkban van. 1450-ig, a könyvnyomtatás elindulásáig kézzel másolták a könyveket. A bibliai könyveket is mindjárt a keletkezésük után kezdték másolni, hogy minél többen olvashassák azok, akik tudtak olvasni. Nem mindegy, hogy ami rendelkezésünkre áll, az mennyivel az eredeti leírás után keletkezett. Minél régebbi a kézirat, minél közelebb van az eredeti leíráshoz, annál hitelesebb, annál kevesebb lehetőség volt a tévedésre.

A harmadik kritérium az szokott lenni: hány ilyen kézirat maradt fenn, ezek egyeznek-e egymással, és amit mi ma használunk, az egyezik-e ezekkel.

Ezeket szokták vizsgálni az ókori írásművek tanulmányozói, és ezek azok a tudományos kritériumok, amik alapján megállapítják, hogy egy ma közkézen forgó írásmű hiteles vagy nem. Hogy állunk a Szentírás tekintetében ezekkel?

1. A Bibliában foglalt események megtörténe után mennyivel írták le azokat?

A Jézussal kapcsolatos események i. u. 30 körül történtek. Pál apostol levelei 50 körül már készen voltak. A legkésőbbi levelét, a Timóteushoz írt második levelet is 64 év előtt megírta, mert 64-ben meghalt. Az első három evangélium 70 előtt egészen bizonyos, hogy készen volt, mert Jeruzsálem Krisztus után 70-ben történt

pusztulását mind a három evangélium mint a jövőben bekövetkező ítéletet prófétálja meg. Tehát viszonylag rövid idő alatt elkészültek ezek. A legkésőbbi evangélium, Jánosé is, egészen bizonyos, hogy 100 előtt elkészült. Nagyon hamar írásba foglalták ezeket az eseményeket. Nem kell attól félni, hogy évszázadok múlva másoknak a halvány emlékeire építve próbáltak valamit leírni.

2. A másik kritérium még izgalmasabb. Az első írásba foglalás után mennyivel keletkezett az a kézirat, ami a birtokunkban van, és ami a legrégebbi, mert sok másolat van a birtokunkban, de melyik a legrégebbi?

A 17. századig a legrégebbi bibliai kéziratunk a 6. századból származott. Ez is elég jó, majd a világirodalom műveiből teszünk összehasonlítást. Lukács leírta a 60-as években az Úr Jézusról szóló evangéliumot, utána megírta a második kötetet az apostolok cselekedeteiről, és akkor a legrégebbi másolat, amit erről készítették, a 6. századból, az 500-as évekből való.

Volt valaki, aki az egész életét arra tette fel, hogy kutassa az Újszövetség hitelességét szigorúan objektív eszközökkel és módszerekkel. 1815-1874-ig élt Tischendorf nevű német teológus. Ő 26 évesen már ismert tudós volt, és híret vette, hogy Párizsban van egy olyan kódex, amire egy másik szöveget írtak. Mivel a papirusz nagyon drága volt, ezt többször csinálták, hogy lekaparták az eredeti írást, és ugyanoda egy másik szöveget írtak. Ő úgy hallotta, hogy erre a kódexre eredetileg az Újszövetséget írták, azt lekaparták és a helyére egy Efremiti nevű egyházatyá értekezéseit írták. Elment Párizsba, és kitartó munkával kikísérletezett egy olyan kémiai eljárást, amivel újra láthatóvá lehetett tenni a kitörölt szöveget. Legnagyobb csodálkozására ott volt előtte egy teljes Újszövetség az 5. századból. Ez óriási felfedezés volt. Egyszerre 100 évvel kerültünk közelebb az eredetihez. Ő azonban nem érte be ezzel sem, hanem arra gondolt, hogy a Közel-Kelet száraz, forró területén, ahol már egészen korán létesültek keresztyén kolostorok, lenniük kell olyan kolostoroknak, amiket a mohamedánok soha nem fosztottak ki. Huszonkilenc évesen nekivágott, és elment a Sínai-hegyen levő Szent Katalin kolostorba, ahol nem nagy bizalommal fogadták, de nagy nehezen összebarátkozott az ottaniakkal. Részt vett a munkájukban, és közben átkutatta a könyvtárat. Nem talált semmit. Amikor azonban már indult volna vissza, az utolsó napok egyikén, a tűzhely előtti kosárban feltűnt neki néhány olyan kódex-lap, amin az általa ismert legrégebbi görög betűk voltak. Láta, hogy ezek az Ószövetség egyik régi görög fordításának a lapjai. Azt gondolta, hogy azt csak úgy ki lehet venni onnan, hogy ne tegyék a tűzre, de ezért is meg kellett harcolnia, hogy néhány ilyen lapot kapjon, és a kezében tartott egy, az általa eddig ismert legrégebbi kéziratot. Úgy volt vele, ha ennyi van, többnek is lenni kell, de aztán nem szívesen engedték a kutakodását, és haza kellett jönnie. Ő azonban szívós ember volt, és tíz év múlva újra visszatért. Megint kutatót pincében, padláson, mindenütt - nem talált semmit. Néhány év múlva harmadszor is elment. Akkor sem talált semmit. Az utolsó este azonban a kolostor vezetője búcsúbeszélgetésre hívta meg magához, és mint legföltettebb kincsét, a búcsúzásnál megmutatta neki azt a Bibliát, amit ő naponta olvas. Tischendorf a kezében tartotta a ma Kódex Sinaiticus-nak nevezett 4. századból való teljes Szentírást. Az Ószövetség görög fordítását és egy pontosan lemásolt Újszövetséget eredeti görög nyelven. Ma ez a British Múzeumban található. Ez szenzációs felfedezés volt, mert ez az Újszövetség már a 300-as évekből való volt. Majdnem 100 évenként haladt előre kutatómunkájában. Először volt egy 6. századi és az is nagy becsben állt, aztán sikerült láthatóvá tenni azt az 5. századi lekapartat, de most itt volt egy nem lekapart,

nem helyreállított, hanem tiszta, eredeti 4. századi Újszövetség a kezében. Azóta találtak sok olyan töredéket, ami a 3., sőt 2. századból való. Ma már ott tartunk, hogy 120 körüli időből vannak János evangéliuma részletek. A János evangéliuma a 90-es években keletkezett.

3. És hány kézirat maradt fenn? Ezek egymáshoz hogyan viszonyulnak? Egyeznek vagy különböznek? És amit ma használunk Szentírás, egyezik-e a legrégebbi kéziratokkal?

Az Újszövetségnek több, mint ötezer kézírata maradt fenn, és ezekben tíz-húsz olyan bibliai hely van, amiknek az értelmezése nehéz vagy nem lehet tudni egészen pontosan, mi lehetett az eredeti.

Egy-egy betűt könnyű elírni ilyenekből adódhattak eltérések. Bár az ószövetségi kéziratokat úgy másolták, hogy amikor diktálás után tíz-tizenkét másoló befejezett egy bibliai könyvet, megszámozták hány a, b, g stb. betű van benne, és ha nem stimmelt, megszámozta egy másik. Ha kiderült, hogy hibás a kézirat, akkor nem kijavították, mert Isten igéjét nem szabad javíthatni, hanem megsemmisítették. Abban a héber Bibliában is, amiből tanultunk, minden könyv végén ott van, hogy ebben pedig ennyi a, b stb. van, mert Isten igéjének pontosnak kell lennie. Ilyen igényességgel másolták. Már csak ezért sem kell félnünk attól, hogy tele van tévedéssel, vagy fáradt volt, aki írta. Ez bárkivel előfordulhat, de ha félrehallotta, az kiderült, és azt a kéziratot megsemmisítették.

Azért olvastam fel János levelének ezt a részletét, mert Jézus két legközelebbi tanítványa: János és Péter is szükségesnek tartják leveleikben, hogy erre már az akkori olvasókat is figyelmeztessék. Tudniillik kezdettől fogva nagyon megbízhatóak az ő tanúságtételeik, és ellenőrizni lehet azoknak a hitelességét.

Nagy ajándék, hogy van Bibliánk. Nem lehet semmivel megindokolni, hogy valaki miért nem olvassa. Általában csak azért nem, mert nem tudja, mitől fosztja meg magát. Nem tudja összehasonlítani, milyen lenne az, ha kapna táplálékot a lelke. Csak azt éli át, milyen az így, lelki táplálék nélkül. Kűszködés, kínlódás, verekedés, csüggedés, az érzelmek állandó hullámozása stb. Hogy milyen stabilitást ad, milyen céltudatos életre segít az, ha Isten igéjével valaki táplálkozik, csak az tapasztalja meg, aki elkezd vele táplálkozni naponta szomjas szívvel, bizalommal úgy, hogy szólj Uram, mert hallja a te szolgád. Amen.

A TÖRTÉNETI JÉZUS KRISZTUS KORA

Akik az újszövetséget forgatjuk, azonnal észre vesszük, hogy az evangéliumok szerzői, s közöttük főleg az első három, a szinoptikusok, tagadhatatlanul arra törekedtek, hogy az őket is megragadó örömmüzenetet történeti és földrajzi keretben hagyományozzák át azok számára, akik nem lehettek Jézus Krisztus szolgálatának szemtanúi, vagy nem hallhatták az apostoloknak, mint elsődleges tanúknak az igehirdetését. Elsődleges céljuk azonban az igehirdetés volt, az evangélium lehető legtömörebb és teljes átadása. Az evangélium most már írásban való hirdetése volt számukra a legfontosabb, hiszen Jézus ezt parancsolta meg mennybemenetele előtt, s így a történeti, földrajzi keretet csak annyiban vázolták, amennyiben az

nélkülözhetetlen volt. Efelett sokszor sajnálkozunk, s nem csak a még távolabbi korokat felidéző ószövetségi könyvek olvasása közben, hanem az újszövetségi iratoknál is fel-felsóhajtunk: De jó volna többet tudni Jézus koráról!

Az evangélisták tehát nem szándékoztak történelmet írni, noha valamelyes történet-írási elvet mégis érvényesítettek műveikben, hisz műfajuk is az életrajzot választották. Viszont ezt az evangélium-életrajzot eszközként kínálták fel a korai egyház igehirdetéséhez. Ezért is lehetetlen egy Jézus-életrajz rekonstruálása.

Az evangélisták által felvázolt történeti és földrajzi keret azonban mégsem tekinthető csupán valami formailag nélkülözhetetlen, s a műfaj szempontjából mellőzhető elemnek. A sokszor csak igen általános idői meghatározások, vagy egy-egy esemény földrajzi behatárolása mégsem csak olyan elem, ami nélkül egy leírás csonka volna. Ezek az elemek sajátos módon szintén igehirdetés és hitvallás. János már az evangéliuma elején világosan meg is fogalmazza ezt: *Az igazi világosság már eljött a világba... A világban volt... Az övéi közé, haza jött... Az Ige testté lett és közöttünk lakozott és láttuk...* (1,9. 10. 11. 14) Ezzel az evangélisták az ószövetségi hagyományt folytatják, és pedíg azt, hogy Isten a történelemnek az Ura. (Kérdés, hogy amikor mi mind a két szövetséget magunkénak valljuk, mennyire birtokoljuk ezt a hitet. A zsidó írásmagyarázat mind a mai napig rendkívüli fontosságot tulajdonít az Írás történeti értelmezésnek.) Nem véletlenül magyaráz Jézus is így, amikor a szaduceusok fogas kérdésére egyebek mellett ezt mondja: *Nem olvastátok-e Mózes könyvében, a csipkebokornál, hogy miként szólt néki az Isten: Én vagyok Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákob Istene. Isten nem a holtak, hanem az élők Istene.* Vagyis Isten konkrét történelmi helyzetekben ismerteti meg földön járó emberekkel a maga akaratát és ugyancsak valós történeti keretek közt valósítja meg ígéreteit. Nem csak Ábrahámnak és utódainak, hanem minden idők emberének életében cselekszik. Az ígék, ígéretet beteljesednek, történetté lesznek földrajzi keretek között. Egyszóval: maga a közönséges emberi élet és életterület Isten mindenkor cselekvésének lesz színtere. Az evangélisták történeti érdeklődését ez, a számukra magasabb szempont határozza meg, s az idői és térbeli keret ismertetésére csak olyan mértékben törekednek, amilyen mértékben ez az igehirdetéshez szükséges. Mivel az evangélisták csak ilyen sajátos módon viszonyultak ahhoz az időhöz és térhez, amelyben Jézus él, ezért más forrásokra is kell támaszkodnunk, és pedíg Josephus Flaviusnak a Zsidó Háborúban található leírásaira, a rabbinikus hagyományra és a római történetíráásra.

Jézus szülőföldje – Galilea

Galilea társadalmi és gazdasági viszonyai

Galilea sajátos történelme, politikai, társadalmi és gazdasági szervezete miatt különbözött Palesztina többi tartományaitól. (Nyugaton Ptolemais területével és a

Kármel-heggyel határos. Mindkét terület lakóinak nagyobb része pogány volt. Északon a szíro-föníciai Tírusz és Szidón területei voltak szomszédai, keleten a pogány Galaunitisz és Dekapolisz, délen pedig Szamária.)

Noha az újszövetségi korban Transzjordánia (azaz Perea) és Galilea kormányzata közös volt, Galilea mégis önálló politikai-etnikai egységet alkotott. Kr. e. 4-től Kr. u. 39-ig Heródes Antipas volt Galilea és Perea negyedes fejedelme, tetrarkhája. 39-ben száműzték. Ettől kezdve 44-ig I. Heródes Agrippa rendelkezett a tartományok felett. 44 és 66 között ezen a területen nem volt római uralom. Ennélfogva Galileában egy Judeától eltérő adminisztráció működött, s ez is hozzájárult a galileaiak öntudatának erősödéséhez. Míg Arkhelaosz rövid uralma (Kr. e. 4-Kr. u. 6) után Judeában Coponius lett a helytartó (6–9), addig Galilea megmenekült a római uralomtól.

Galileában mintegy 200 település volt, melyeknek élén Heródes házának arisztokrata leszármazottai álltak. Galileai lakosok voltak a főhivatalnokok is, akiket arkhónoknak neveztek és az adószedők. Ilyen arkhón volt a kapernaumi Jairus is, a zsinagógái előjáró, vagyis főember, illetve a zsinagóga feje, ugyanis a kormányhivatalnoki és zsinagógái előjáróság tisztsége azonos volt. A galileai adószedők nem a császári kincstárnak, hanem a negyedes fejedelemnek gyűjtötték az adót. A zsidó közigazgatást bizonyítja az a tény is, hogy az első zsidó háborúban Josephus Flavius 70, nyilván zsidó előjárót vonhatott be a felkelés vezetésébe.

Jézus korában Galilea lakossága viszonylag nagyszámú volt a tartomány termékenységének is köszönhetően. Josephus Flavius így írja le ezt az országrészt: *Földje kövér és legelője dús, bőségesen megterem rajta minden néven nevezendő fa, és oly termékeny, hogy a leglustább földművest is munkára serkenti. Ezért van az, hogy a lakosok az egész ország földjét megművelik, egyetlen részecskéje sem hever ugaron. Ugyanezért van olyan sok város is, és termékenysége miatt még a falvak lakossága is mindenütt oly sűrű, hogy a legkisebb falunak is 1500 léleknél több lakosa van.*

A lakosság tehát jól kihasználta a természet adta lehetőségeket, s a galileai ember tudatában volt szülőföldje szépségének. Az evangéliumok, s bennük maga Jézus Krisztus bizonyítja ezt a legszebben. Az általa használt képek nagy része a természettel kapcsolatos, és minden gazdagságnál s kincsnél többre értékelte a virágba borult mezőket, a liliomokat, az elbűvölően kék mediterrán ég alatt szálló madarakat, mint Isten teremtő ujjainak szép és tökéletes műveit, gondviselésének szemet, lelket gyönyörködtető, legkézenfekvőbb és legbeszédesebb bizonyosságait: *Tekintsetek az égi madarakra... Figyeljétek meg a mező liliomait...*

A zsidó földműves gyakorlott volt a talajjavítási munkálatokban, a lejtők teraszosításában, az öntözőrendszerek kialakításában. Josephus szerint Galilea tele volt kertekkel. Híres volt az Arbel völgyében és Kapernaum vidékén termelt búzájáról. A galileai földműves pedig tudta, hogy mit jelent a termőerővel megáldott

föld, és szerette ezt a földet. Vétéknek tartotta parlagon vagy gyomosan hagyni, s még egy ellenség részéről is túlonúl fonák s groteszk cselekedetnek minősítette, ha az gyommagvakat szórt a tiszta vetésbe. Különben a Galileában felnőtt Jézus sem mondta volna a példázatban, hogy a magvető kimegy és mindenhova szórja a magot; hogy bizonyára valaki ellenség szórt konkolyt a tiszta vetésbe; hogy a szolgák azonnal és készséggel ajánlkoznak a vetés gyomtalanítására

Ha kedvezett az időjárás, zsidó földműves rendszerint az átlagtermés ötszörösét aratta, Galileában pedig még Júdeánál is jobb volt a hozam. *A Genezáret-tó mentén terül el az ugyanilyen nevű tartomány, a mely természeti szépségekben gazdag és csodálatos. A talaj oly kövér, hogy minden növény megterem, és a lakosok csakugyan mindenféle fajta növényt ültetnek, mivel enyhe éghajlata igencsak hozzájárul a különféle növényfajták dús tenyésztéséhez. A diófa, amely inkább a hűvösséget szereti, nagy tömegben tenyészik itt éppen úgy, mint a pálma, amely viszont a hőséget kedveli; közvetlenül mellettük fügefák és olajfák tenyésznek, amelyeknek inkább a mérsékelt éghajlat való. Azt lehetne mondani, hogy a természet erőfeszítése ez, amely mindenáron egy ponton akar tömöríteni egymással összeférhetetlen dolgokat, és egyúttal az évszakok nemes versenye, amellyel mindegyik magának akarja meghódítani ezt a területet. Mert a talaj meglepő módon a legkülönbözőbb fajtájú gyümölcsöket termi, mégpedig szüntelenül. Tíz hónapon át egyfolytában termi a legpompásabb szőlőt és fügét, a többi gyümölcsöt pedig egész éven át. Az enyhe éghajlaton kívül a földet még dús-vízű forrás is termékenyíti, amelyet a lakosok Kapharnaumnak neveznek.*

Legnevezetesebb olajtermő vidék Giszkala volt. Az olívaolajat nagy mennyiségben szállították a külföldön élő diaszpórai zsidóság számára. Ezekhez járult még halászatból és kézművességből származó jövedelem.

Vadászattal viszonylag kevesen foglalkoztak, ellenben annál több volt a galileai halász. A tóparti falvak lakói többnyire halászok voltak. Ezért is lett négy halászból tanítvány. A halászat és halkereskedelem központja Tibériász város volt.

Jézus korából mintegy negyven különböző kézműipar neve ismeretes, így például: szabó, varga, kengyelkészítő, kőműves, ács, molnár, pék, tímár, fűszer- és illatszerkészítő, mészáros, ruhafestő, ötvös, textil előállító, kútásó, gyékénykészítő, fazekas, mészáros. Voltak olyan családok, amelyek egy-egy iparban oly ügyességre tettek szert, hogy mesterségük műhelyitkaiat féltve őrizték és nem árulták el idegeneknek. Mindazonáltal Palesztina és így Galilea lakosságának zömét a földművesek alkották. Ezért az evangéliumok is többnyire a földművelésbe adnak betekintést és kevesebb az utalás a kézművességre és kereskedelemre. Jézus példázatai és képei is a lakosság ilyenszerű megoszlását tükrözik.

A földművesek, különösen a saját birtokainkon gazdálkodók, kezük munkájából éltek. Minden munkát a család tagjai végeztek, a termés nagy részét maguknak

tartották meg, s a fölösleget vagy eladták, vagy pedig elcserélték. Készleteket azonban nem igen gyűjthettek. Ha az esztendő aszályos volt, vagy a család valami oknál fogva elvesztette az örökségét, napszámosná vált vagy béressé, vagy pedig valamely nagybirtokos rabszolgájává.

A munkások rendszerint hat évnél rövidebb időre szegődtek el, s a munkások földbirtokoshoz való viszonyulása nagyjából a római területeken ismert kliens – patrónus viszonyhoz hasonlított. Míg a napszámos bárminemű munkát elvállalt, addig a munkás a szakképzettnek számított, és csak egy bizonyos munkára szegődött. Ha a munkaadó és a munkás hosszabb időre nézve egyezett meg, akkor megállapodást írásban is rögzítették. Ilyenkor a szerződést még kétoldali bánatpénz kikötésével is megerősítették. A munkavállalók olykor segédmunkásokat is alkalmaztak. Ezeknek napi tíz órát kellett dolgozniuk, s órabérük átlagban egy görög drachmának felelt meg, tehát napjában 10 drachmát kereshettek.

Ha valakinek csak kicsiny birtoka volt és az elsőszülött megkapta a törvény által előírt kettős részt, az is megtörtént, hogy egy-két fiúgyermeknek majdnem mindig béresül kellett elszegődnie. Aki munkanélküli maradt – és ez nem volt ritka –, az útonálló lett vagy koldult vagy pedig rablóvá lett.

A zsidó munkások helyzete sokkal jobb volt azokénál, akik a szomszédos országokban éltek hasonló sorsban. Ennek oka az volt, hogy az ószövetségi törvény eleve szabályozta a gazdag-szegény viszonyt, emellett az életmód is egyszerűbb volt, a nagypolgárság rétege szűkebb, s nem utolsósorban az is, hogy a farizeusok és írástudók demokratikus szellemet képviseltek és hirdettek.

Létezett egy kisebb vállalkozó réteg is. Ezek 25–50%-ig menő részesedés ellenében végeztek el munkálatokat részben személyesen, részben alkalmazottak igénybevételével. Voltak bérlők is, akik a birtokosoktól vetőmagot, állatállományt és szerszámot is kaptak, s ennek fejében bizonyos részesedésért művelték a földet. Ezt a gonosz szőlőmunkások példázata is tükrözi, s ráadásul még azt is megörökíti, hogy a bérlők és tulajdonosok között bizony napirenden voltak a civakodások is. Mellettük haszonbérlők is léteztek, akik meghatározott bér (pénzösszeg vagy termény) fejében a teljes termés birtokába jutottak.

Galileában is volt jobb módú földműves osztály, ha nem is olyan nagy számú, mint Judeában. Ez az osztály látta el a terménypiacot, sőt jövedelmüket üzletekbe fektették. Palesztinában viszont nem alakultak ki olyan méretű latifundiumok, mint pl. Itáliában.

A munkások, napszámosok mellett rabszolgák is léteztek. De a zsidó rabszolga inkább hat évre elszegődött béresnek számított azzal a megszorítással, hogy ez idő alatt sem gazdáját, sem pedig munkakörét nem változtathatta.

A jogszabályok előírták, hogy rabszolgának csak férfiakat lehet eladni. Mégis előfordult, hogy az adós férfival együtt a feleséget és a gyermekeiket is eladták. Ezt

tanúsítja Jézus megbocsátásáról szóló példázata is. Az is megtörtént, hogy a leszegényedett családapája a kiskorú leányát adta el rabszolgának. Ebben az esetben a leány csak 12 éves koráig volt szolga. Ekkor szabadon kellett bocsátani, a legtöbb esetben azonban a gazda valamelyik fia vette feleségül, s így a leány eladása tulajdonképpen a későbbi házasságra való eladást jelentette.

A kevésbé fényűző, s inkább egyszerű életmód, valamint a népszerű farizeusok által meghonosított emberséges szellem kedvezően alakította a szolgák életét: a gazda és szolga között patriarkális viszony létezett. Aligha fordult elő olyan rabszolgák elleni kegyetlenkedés, mint a római területeken. A zsidó rabszolga tulajdont szerezhetett magának, szolgaságát is lerövidíthette, ha közben törleszteni tudott adóságából. Ha felesége és gyermekei voltak, a gazdának kellett eltartania a családját is. Hat évi szolgálat után felszabadult. Elhanyagolható társadalmi tényezőnek mégsem tekinthetjük őket, különben Simon ben Giora zelótavezér miért is tűzte volna ki célul a rabszolgák felszabadítását (Kr. u. 67).

Nem volt azonban nagy jelentősége az idegen származású, ún. kánaánita rabszolgáknak. (Egy ilyen rabszolga ára 100–150 drachma volt; írásos szerződés alapján adták-vették őket, szökésük megakadályozása végett megbélyegezték őket vagy csengőt akasztottak nyakukba.) Ezek pékeként, szabókként, fodrászokként ténykedtek gazdájuk otthonában vagy táncos- és énekesnők voltak; a műveltek pedig akár tanítói és nevelői tisztet is betölthettek. Sőt: gazdájuk megbízásából jogerős üzleteket is köthettek.

Noha Jézus kortársai kereskedéssel is foglalkoztak, a zsidó kereskedők ipari cikkei nem vetekedhettek a külföldi áruval. Ezt bizonyítja, hogy a leggyakoribb ipari cikkek neve latinból vagy görögből származik.

Ma már lehetetlen kideríteni, hogy milyen árucikkek estek az adóbérlők által begyűjtött vám alá. Azt viszont tudott, hogy a Nagy Heródes által megállapított vámok igen magasak voltak. Halála után a nép a vám eltörlését követelte, s ez arra mutat, hogy az általa megszabott vámok magasabbak voltak a rómainál, különben nem éppen a rómaiaknál emeltek volna panaszt ellene. Nem csoda tehát, az adóbérlők fogalma Heródestől kezdve azonosult a tolvajjal, az erőszakos, sőt egyenesen kiközösíthető zsarolóval. Ezt a farizeusok által is hirdetett szemléletmódot használja hasonlatként Jézus a lelkigondozásról, illetve egyházfegyelemről mondott tanításában: *Ha a vétkező már a gyülekezetre sem hallgat, akkor legyen olyan előtted, mint a pogány és a vámszedő.*

Egybehangzó ezekkel a Talmud törvénykezése is, amely úgy rendelkezik, hogy a vámszedő vallomása nem tekinthető érvényesnek, ajándéka még jótékony célra sem használható, s pénzét még felváltani sem szabad. A vámszedő tehát egyenlő volt a bűnözővel. Mt 9,13-ban a farizeusok így méltatlanokodnak a tanítványok előtt: *Miért eszik ez a ti mesteretek a vámszedőkkel és bűnösökkel?* Ez a mondat teljesen valós helyzetet tükröz és semmi kétség nem fér ahhoz, hogy szó szerint így hangozhatott el. (Érdekessége tehát az, hogy a vámszedő és bűnös szavak egymás mellett állnak

benne. Ha pedig még arra is gondolunk, hogy ez eredetileg arámul hangzott, ahol az és kötőszónak magyarázó vagyis, tudniillik, és pedig értelme is van, akkor az előbb mondottak súlya még inkább szembetűnő.)

Róma a provinciák lakóira vízdíjat, városi és fogyasztási adót és útvámot rótt ki. A házadót is bevezették, de ezt I. Heródesz Agrippa (40/41–44) eltörölte. Minden városnak megvolt a maga vámterülete, és ez igen-igen megnehezítette a kereskedelmet. Plinius történetíró arról értesít, hogy az árúk városokba való bevitelére sokszor a kereskedők rendszeres kifosztását jelentette, holott a rómaiak által megszabott vám az árú értékének csupán 2,5 %-a volt. Ezért aztán a városokban igen magas volt a termények ára.

Minden gazdasági és társadalmi vonatkozású nehézség ellenére Galilea viszonylagos önállóságot és gazdasági függetlenséget élvezett, ez pedig csak fokozta a galileai ember büszkeségét és szabadsághoz való ragaszkodását, akiről Flavius így nyilatkozik: *Ámbár mindkét országrész (ti. Felső- és Alsó-Galilea) igen kis terjedelmű és környékük általában nem zsidó, a galileaiak minden ellenséges támadást visszavertek, mert fiatal koruk óta edzették magukat a harcra. Férfiai mindig kitűntek bátorságukkal és az országban mindig szép számmal akadtak belőlük.*

Adorjáni Zoltán
adjunktus, teológiai tanár

MÁJUS HAVI GYÜLEKEZETI ESEMÉNYEK

Május 6: Az istentisztelet utáni ebédet készítette és adományozta Fövenyessy Katalin és Károly. A süteményt Fejér Anna adományozta.

Május 13: Anyák napja alkalmából az istentisztelet keretében rövid verses műsorral lettek köszöntve a résztvevő édesanyák, asszonyok. Az istentisztelet utáni ebédet hagyományosan a férfiak főzték. Az előételt készítette és adományozta Rácz János, a levest Kozák Imre. A második fogashoz a húst Vörös Máté és Magyarai-Köpe Gábor készítette el. A körítést Fövenyessy Károly készítette. A süteményt Magyarai-Köpe Gábor adományozta. Segítettek Balogh Ernő és Herczeg Tamás.

Május 20: Az istentisztelet utáni ebédet készítette és adományozta Kádas Klára és Kádas Jutka. Segített Alex Lappe.

Május 27: Pünkösöd alkalmából az istentisztelet keretében kiszolgáltatódott az úri szent vacsora. Kb. 35 személy élt az úrvacsora szentségével. Az istentisztelet utáni ebédet készítette és adományozta Fejér Anna. Segített Vörös Ilona.

MÁJUS HAVI ADAKOZÓK NÉVSORA:

Gizella T. Megyesi, Laszlo & Edith Dittert, Elvira M. Orly, Margaret Gombos, Elvira Orly & Philip Machell, Karl & Katalin Fövenyessy, John & Elizabeth Racz, Dr. Karoly & Magdalena Szabo, Irina Breger.

MÁJUS HAVI RENDKÍVÜLI ADOMÁNYOK

Imre Filo & Katalin Olah, Virágh Gizella emlékére.....\$ 50.00
Iby Hidas, Lory Éva emlékére.....\$ 10.00
Steven Magyary, édesapám emlékére.....\$ 1000.00
Piroska & Zoltan Bordas, szüleink emlékére.....\$ 50.00

JÚNIUS HAVI GYÜLEKEZETI ESEMÉNYEK

Június 2: Richard Stephen Mohr és Elizabeth Suzanne Gábris kötött Isten és gyülekezet színe előtt házassági fogadalmat.

Június 3: Az istentisztelet utáni ebédet készítette és adományozta Kádas Jutka. Segített Kádas Klára.

Június 10: Az istentisztelet utáni ebédet készítette és adományozta Vörös Ilona és Máté.

Június 17: Apáknapi piknik.

Június 19: Hegedűs Sándort kísérte a gyülekezet utolsó útjára.

Június 24: Az istentisztelet utáni ebédet készítette és adományozta Kozák Gábris Ágnes. Segített Kozák Piroska és Imre.

JÚNIUS HAVI ADAKOZÓK NÉVSORA:

Andrew K Magyary, N.N, Elvira M Orly.

JÚNIUS HAVI RENDKÍVÜLI ADOMÁNYOK

Karl & Katalin Fövenyessy, Orbán Katalin emlékére.....\$ 50.00
Gizella T. Megyesi, Orbán Katalin emlékére.....\$ 100.00
Agnes Kozak Gabris, lányom esküvője alkalmából.....\$ 200.00
John & Elizabeth Racz, Torma Veronika testvérének emlékére.....\$ 50.00
Elvira Orly & Philip Machell, Fabó László emlékére.....\$ 100.00
Elvira Orly & Philip Machell, Susana Fabó emlékére.....\$ 100.00
Elvira Orly & Philip Machell, Virágh Gizella emlékére.....\$ 50.00

*A Presbitérium nagy szeretettel köszön
minden adományt és segítséget.
Az Úr Isten gazdag áldása legyen
adakozó testvéreinkkel!*

APÁKNAPI PIKNIK

Apák napja a San Francisco és Környéke Magyar Református Egyház számára az év egyik legforgalmasabb időszakát jelenti. Ugyanis már hosszú évtizedek óta hagyományosan apák napján tartja gyülekezetünk az apáknapi pikniket, ami nemcsak közösségünk legnagyobb rendezvénye, hanem ugyanakkor az San Francisco öböl-környéki magyarság évi első piknikje is. Sokan, és évről-évre egyre többen jönnek el piknikünkre. Idén is, június 17-én kb. 450-500 ember jelent meg és érezte jól magát.

Egy ilyen nagy tömeg jóltartása, szórakoztatása nagy kihívás gyülekezetünk presbitériuma számára. Bográcsgulyás, frissen sült kolbász, flekken, csirkepaprikás, töltött káposzta, finom házi sütemények, lángos, sör, bor, üdítők, kávé és még sok-sok finomság várja a résztvevőket. Ezek mind asszony- és férfitestvéreink templomszeretetét és áldozatos munkáját dicsérik. A piknik alatt halk zene szól, az Eszterlánc Népi Együttes tagjai szokták dalaikkal, táncaikkal szórakoztatni a vendégeket.

Hetekkel a piknik előtt már megkezdődik a készülődés. A Nőegylet asszonyai felosztják maguk között a munkát, megbeszélik ki mit süt, főz, mit készít elő, segítenek egymásnak. A férfiak előkészítik az asztalokat, székeket, grillsütőt, üstöt, bepácolják a húsokat, megvásárolják az italokat, üdítőket, fogyó eszközöket. Apáknapja vasárnapján pedig, kora hajnalban már mindenki kint van a Flood parkban, sűrű, forog, keményen dolgozik, hogy mire 11:00 óra tájban az első vendégek elkezdjenek szállingózni, készen legyen minden. Délután 1:00 - 3:00 óra között van a nagy roham, ilyenkor nincs megállás, nincs pihenés. A sok inycsiklandozó illat, a friss levegő, a mozgás megteszi a magáét, sokan elmondják, hogy rég nem esett ilyen jól ebéd számukra. Az is előfordult már, hogy akik a legtöbbet dolgoztak azok maradtak a végen éhesek, mire odajutottak volna a felszolgálók, hogy maguk is egyenek valamit, már minden elfogyott. De ezért nem haragudott meg senki, mindenki örült annak, hogy ennyire jól esett az étel, ilyen nagy sikere volt a sok-sok finomságnak. Délután 5:00 óra tájban kezdődik a dolgok összehajtogatása, és mire visszazállítódik és minden a helyére kerül a templomban, a legtöbbször már eljön az este. Hosszú, fárasztó nap után sokan tapogatóznak derekukat, fájlalják kezüket, lábukat. De mindezek ellenére ott az arcokon a boldog mosoly, szemekben a büszke csillogás, a jól elvégzett munka öröme, az a boldogító tudat, hogy minden jól sikerült, ez évben is megtettük, ezzel is hozzájárultunk a Templom fenntartásához. Ha az Isten is megsegít, megtesszük jövőre is, ameddig szükség és igény lesz rá...

A gulyást készítette és adományozta Bordás Piroska és Zoltán valamint Megyesi Gizella. A flekkent készítette és adományozta Rácz János és Erzsébet, a sütésben segédkezett Boros József. A kolbászt készítette és adományozta Vörös Máté és Ilona, segített fiuk Vörös Dávid. A csirkepaprikást készítette és adományozta Herczeg Barbara és Tamás. A

töltött káposztát készítették és adományozták Fövenyessy Katalin, Vörös Ilona. A körítéseket készítettek és adományozták Megyesi Gizella, Fülöp Mária, Vörös Ilona, Magyary Ilona, Fövenyessy Katalin, Vörös Kamilla, Kádas Klára, Kádas Jutka, Rácz Erzsébet, Kollányi Mária és Magyar-Köpe Blanka. A salátát készítettek és adományozták Magyary Ilona és András valamint Rácz Erzsébet. A kenyeret adományozta Kiszely Barnabás.

Az ebéd felszolgálásában segítettek Torma Veronika, Vörös Kamilla, Fülöp Mária, Herczeg Borbála, Megyesi Gizella, Rácz Erzsébet, Vörös Ilona, Fövenyessy Katalin, Kádas Jutka, Magyary Ilona, Csöregi Andrea, Boros Anna, Zentai Ildikó.

A süteményeket készítettek és adományozták Fejér Anna, Magyary Ilona, Katona Ibolya, Vörös Ilona, Orly Elvira, ifj. Orly Elvira, Fövenyessy Katalin, Hajnal Blanka, Kozák Ágnes, Kozák Piroska. A sütemények eladásában segített Fejér Anna, ifj. Orly Elvira, Kozák Ágnes, Kozák Piroska, Magyar-Köpe Blanka és Kozák Imre.

Hajnal Blanka 100.00 \$-t adományozott a süteménykészítéshez.

A lángost adományozta Vörös Ilona és Máté. A lángos készítésében segédkeztek Vörös Máté és Ilona, Vörös Kamilla és Dávid, Kádas Jutka, Fövenyessy Katalin, Fejér Anna, Magyary Ilona, Philip Machell, Torma Veronika, Boros Anna.

Az élelmiszer eladásában segédkeztek Kollányi Mária, Orly Elvira, Ifj. Orly Elvira, Kolhause Emese, Kovács Robertné. Az italok árusítását végezte Herczeg Tamás és Magyary András. A pénztárt kezelte Bordás Piroska. A mosogatást Torma József vállalta. A sátrakat Rácz János állította fel. Az asztalok megterítésében segédkeztek Torma Veronika és József, Bordás Zoltán, Boros József. A használati tárgyak ki- megbepakolását Fövenyessy Károly, Magyar-Köpe Gábor, Vörös Máté, Rácz János, Hegedűs László, Körösi Ted végezte. A zenét Hegedűs László és Birta Csaba szolgáltatta. Mindezt a munkát felügyelte és irányította Fövenyessy Károly.

Isten áldja a jólelkű, segítőkész, sokat dolgozó testvéreinket!

Előkészületek

A vendégek fogadása

Sokan, és évről-évre egyre többen jönnek el piknikünkre.

A nagy roham...

Jó ebédhez szól a nóta...

(A pikniken készült fotók megtekinthetők a www.reformatustemplom.com oldalon).